

Gottfried Barna

HÁBORÚS BÉKESSÉG

– A m. kir. 10. (miskolci) honvéd gyalogezred Erdélyben
(1917. március – 1917. augusztus)¹ –

A MAGYAROSI ROHAMTÁMADÁS UTÁN

„Március 10-én reggel már 06,30-kor kezdi a bolond muszka az ágyúzást, még pedig nagyobb kaliberű ágyúval, különösen az én házam környékén tapogatózik, még agyonveret a bolond. Nem is hagyta abba 15,00-ig, igen neki vadult ma”² – írta Strohoffer Ferenc március 10-én a naplójába.³

Az orosz tüzérség a Sövéryes–Névtelen-kúp–Magyaros–Lápos vonulat elvesztése után váltakozó ritmusban és intenzitással lőtte az azt elfoglaló honvédek állásait. Az idő múltával, március második felére elfáradni látszott a visszafoglalás szándéka, a tüzérségi támadások ritkultak, erejük gyengült, hogy aztán még utoljára, 26–28-án újra nekibuzduljanak. A gyalogságuk is próbálkozott néhány alkalommal a hónap folyamán, de támadásaikat, ha veszteségekkel is, de könnyen visszaverték az osztrák–magyar alakulatok.

A védelemre berendezkedő m. kir. 10. honvéd gyalogezred számára Sáfrán Géza ezredparancsnok március 20-án adta ki védelmi utasításait.⁴ A parancs szelleme egyértelmű, a harcban az elvárt magatartás a következő volt: „Általános támadásnál minden zászlóalj, század, szakasz, ember a saját állását utolsó leheletig – a saját erejéből – tartani köteles! Az ellenségnek – bármely erővel, tüzérséggel, stb. jön is – egy talpalatnyi földet sem engedünk át! Ezredtartalékot csak egészen rendkívüli esetben bocsátok rendelkezésre! Magasabb helyről tartalékot nem kérek.

1 Lásd Gottfried Barna: A Maros-védőállástól a Magyarosig. A m. kir. 10. (miskolci) honvéd gyalogezred Erdélyben (1916. szeptember – 1917. március). In *Szekelyföld*, XX. évf., 8. sz. 2016. 99–160. o. Jelen írás ennek a tanulmánynak a folytatása, amelyre a későbbiekben nem hivatkozik a szerző.

2 Miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye (a továbbiakban: HOM TGy) *Sáray (Strohoffer) Ferenc harctéri naplója, 1916–1917*. Leltári szám 76. 1. 10. (a továbbiakban: Strohoffer 76. 1. 10.) 39. o.

3 Vitéz Sáray (Strohoffer) Ferenc (Sárvár, 1885. november 27. – ?), katonatiszt. Csendőr vezérőrnagyként vonult nyugállományba.

4 Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL), II. 587. M. kir. miskolci 10. honvéd gyalogezred (a továbbiakban: II. 587.) 1917. március 22. 634–636. fol.

*Ezen elhatározást minden ember szívébe oltsák be a század- és szakaszparancsnokok...*⁵ Az alezredes nemcsak a harcban tanúsítandó, elvárható magatartást határozta meg, hanem igyekezett megteremteni azokat a szakmai, technikai feltételeket, amelyek biztosíthatták és biztosították is az elfoglalt vonulat védelmét.

Rendelkezett a védelmi szakaszokhoz és alszakaszokhoz rendelt tartalékok feladatáról, melyeknek készen kellett állniuk ellentámadás végrehajtására, szükség esetén pótolniuk kellett a nagyobb veszteségeket, az állásban lévőket időnként felváltották, az erődítési munkákat ők is végezték.

A biztosítást az éberségnek, a hatékony tisztí megfigyelésnek, az alapos, folyamatos felderítésnek kellett jellemeznie.

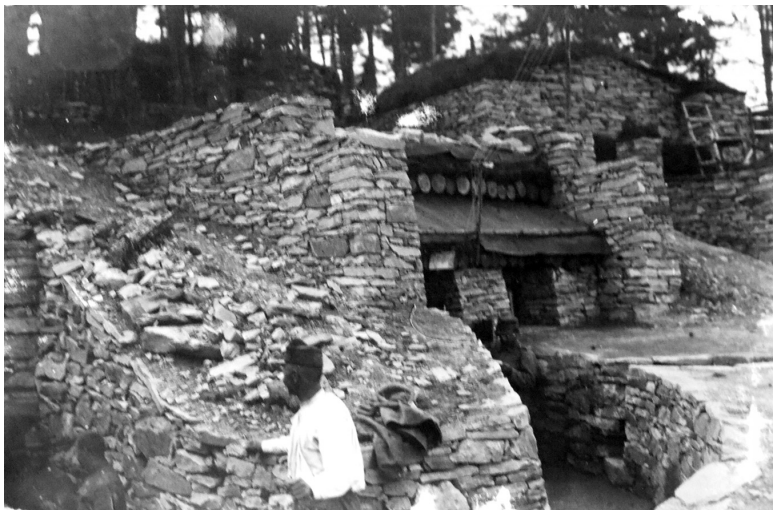
Az állások kiépítésére igen nagy súlyt helyezett, gyakorlatilag a védelmi vonal minden alszakaszát egy kis, önállóan is tartható erődde kellett kiépíteni, amelyek álcázva voltak, megfelelő vízelvezetéssel rendelkeztek. Az állásoknak jó kilövést kellett biztosítaniuk, módot kellett adniuk az ellenség hatékony oldalazó tüzelésére. Előttük erős bak-, és drótkadályoknak kellett húzódnuk, amelyeket ágtorlaszokkal, buktató drótokkal tettek rohammentessé. A géppuskáknak, gránátvetőknek, lángvetőknek gránátmentes fedezéket építettek ki. A gyalogságnak a vonal mögött 80-100 lépésre építettek a tüzérségi tűz ellen védő bunkereket. Néhány nappal későbbi parancsában már megjelent a kavernák építésének gondolata is.⁶

Az, hogy az esetleges orosz áttörés benne volt a levegőben, az is bizonyítja, hogy az ezredparancsnok intézkedett a régi, a roham előtti magyarosi állások folyamatos karbantartásáról is.

A fegyverzettel, lőszerutánpótlással kapcsolatos intézkedései mellett rendelkezett a legénység jó elhelyezéséről, a megfelelő ételmezésről. Elrendelte a rendszeres tisztálkodást, mosakodást, hajnyírást, „tetűtlenítést”. A tisztaság elsőrendű szempont volt a ruházat és a körletek tekintetében is. Minden zászlóalj területén lennie kellett rendszeren felszerelt segélyhelynek, gyengélkedőnek, a járványos betegségekben szenvedők elkülönítésére szolgáló helyiségnek, fürdőnek. Nem feledkezett meg a parancs a latrinákról, a szemet megfelelő kezeléséről sem. A parancs következményeként a modern háború építészete berendezkedett a Sövényes–Névtelen-kúp–Magyaros–Lápos vonulaton.

5 Uo. 635–636. fol.

6 Uo. 1917. március 31.

1. kép. Kaverna az ezred védelmi vonalában
(Miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Gyűjteménye, a továbbiakban: HOM TGy)

Maradjunk még a vonulat védelménél! Az állások elfoglalása után a rohamjárőrök, géppuskás kezelők, gránátvetők továbbképzése azonnal megkezdődött, minden zászlóalj rendelkezett egy kijelölt lőtérrel. Nem maradhattak el a fegyvelmező, az alaki gyakorlatok sem. A rohamjárőrt kivonták az állásból, tartalékban naponta délelőtt és délután is gyakorlatoztatták őket. Az ezredes szándékai szerint fokozatosan a teljes legénységet be akarták vonni a rohamkiképzésbe. A m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály parancsnoksága pedig ekkor rendelte el saját rohamtanfolyamának a felállítását az Űz-völgyében. A magyarosi pozitív tapasztalatok arra sarkallták a hadosztály és az ezred vezetését, hogy megteremtsék a tisztikar és a legénység minél nagyobb része számára a rohamkiképzés feltételeit.

Láttuk, a márciusi orosz próbálkozásokat a hadosztály alakulatai, elsősorban a 10. honvéd gyalogezred, annak is a III. zászlóalj könnyedén visszaverte. Ebből levonhatnánk azt a következtetést, hogy a hadosztály erői elegendőek voltak az elfoglalt vonulat védelmére. A tisztikarnak azonban voltak ezzel kapcsolatban kételyei. Említettük, Sáfrán Géza védelmi intézkedésében kifejezetten hangsúlyozta a régi magyarosi állások karbantartását, feltételezve, hogy újra lecsúszhatnak

a vonulatról. Daubner Samu megbízott hadosztályparancsnok⁷ áprilisi parancsa⁸ szintén ezt a feltételezést igazolja. Úgy látta, ha az ellenség az állásaikba behatol, akkor – erős tartalékok, ellenállás híján – az előrenyomulását szinte akadálytalanul folytathatja, meglepve pl. az exponált magaslati pontokra előrevont tüzérséget. Ezt elkerülendő alkalmassá kívánta tenni az arcvonalt mögött lévő legénységet a harcra lépésre. Elrendelte ezért a szakácsok, telefonisták, utászok, málhásállat vezetők, küldöncök osztagokba szervezését, lőfegyverrel, tölténnyel, kézigránáttal való ellátását, gyakorlatoztatásukat. Az ezredtörzsek legénységének szintén ilyen rendeltetésű alkalmazását írta elő.

A tüzérségnek fel kellett készülnie az önvédelemre, a vonalhoz közel lévő útegeket drótakadályokkal vették körbe, a tüzekeket lőfegyverrel és kézigránátokkal látták el.

A parancs indoklása a következő volt: „A háború folyamán több esetben előfordult, hogy az ilyen emberekből összeállított osztagok ellenséges áttöréseket megállítva, sőt azt vissza is verve az első vonalban továbbra is kitartó saját csapataikat és a vonal mögötti tüzérséget katasztrófától mentették meg.”⁹

A hadosztály, az ezred márciusban visszaverte az oroszok támadásait, közben felkészült minden eshetőségre, a rendelkezésre álló erőket célszerűen felhasználva, fegyelmezetten, elszántan, harcra készen várták az újabb orosz támadásokat, de azok nem következtek be.

AZ ELLENSÉG MÁRCIUS UTÁN

1917 márciusa forradalmat hozott Oroszországba, a cárt megfosztották hatalmától, megalakult az ideiglenes kormány, mely hitet tett a szövetségesi kötelezettségek teljesítése, a háború végső győzelemig való folytatása mellett. A hatalom másik pólusát alkotó szentpétervári szovjet nem foglalt el egyértelmű álláspontot a háborúval kapcsolatban.

A forradalom tényéről a m. kir. 9. honvéd gyalogezred parancskönyvének tanúsága szerint a 39. gyaloghadosztály csapatai március 15-én értesültek, a rövid hírt másnap már hosszabb beszámoló követte.¹⁰

A cári rendszer bukása, a forradalom győzelme felgyorsította, beteljesítette az orosz haderő már korábban megindult bomlását.

7 Breit József hadosztályparancsnok szabadságon volt.

8 HL, II. 185. M. kir. 39. honvéd gyaloghadosztály (a továbbiakban: II. 185.) 489–490. fol.

9 Uo. 490. fol.

10 HL II. 586. M. kir. kassai 9. honvéd gyalogezred (a továbbiakban: II. 586.) *Parancskönyv*, 1917. március 15–16. 27. fol.

A tábornoki kar jelentős részét leváltó ideiglenes kormány katonai intézkedéseinek csak a szentpétervári szovjet hozzájárulásával szerezhették érvényt. A hadseregben fellazították az alaki rendet (tisztelegés, megszólítás), kimondták a tisztek választhatóságát, komisszárokat, politikai megbízottakat neveztek ki a hadsereg különböző szintjeire, akiknek a tisztek döntéseit jóvá kellett hagyniuk, illetve rendelkeztek ezzel a jogosultsággal. Ezekkel az intézkedésekkel fellazították a parancsnoklási rendet, a katonai fegyelem megbomlott. A katonákon eluralkodott a békevágy, a háború folytatására nem úgy tekintettek, mint a szövetségi kötelezettségek teljesítésére, nemzeti célok megvalósítására. Inkább gondolták azt, és érezték úgy, hogy idegen érdekekért kell küzdeniük.

2. kép. Csoportkép az ellenségről (Forráshely: HOM TGy)

A gyengén élelmezett, egyre rosszabbul felszerelt¹¹ orosz haderő morális bomlására erősítették rá – akarva-akaratlanul – az oroszországi politikai viszonyok, ami nyilvánvalóan nem volt ellenére sem a német, sem az osztrák–magyar hadvezetésnek. Igyekeztek ezt a

11 HL I. 28. M. kir. Honvédelmi Minisztérium külön kezelt iratai, I. világháború (a továbbiakban: I. 28. I. vh.) *Kémkedési napló 1917. május 29. – 1917. október 25.* 2. o. Az 1917. május 29-i bejegyzés szerint az oroszok részben már román egyenruhában voltak.

folyamatot erősíteni, az orosz hadsereg erodálását gyorsítani, kihasználni. Ez történt a m. kir. 39. honvéd hadosztály vonalában is. A már az orosz forradalom előtt is előforduló, általában az oroszok által kezdeményezett frontbarátkozásokat az osztrák–magyar hadvezetés igyekezett szervezett keretek közé szorítani. Megjelentek a fronton a propagandaállomások, amelyek igyekeztek átvenni, ellenőrzésük alá vonni, irányítani az ellenséggel folytatott kommunikációt. Egyrészt orosz nyelvű újságokkal, röpcédulákkal, egyéb propagandaanyagokkal próbálták meg a szembenálló felet befolyásolni, leginkább a központi hatalmak béke iránti elkötelezettségéről biztosítani. Másrészt hírszerző feladatokat láttak el, amennyiben a lehetőségeket kihasználva igyekeztek adatokat gyűjteni az orosz csapatokról.

1917 tavaszán, nyarán három ilyen állomás működött a 39. gyaloghadosztály körletében, később, az év végén talán már mind a négy ezred területén volt egy. Valamikor április végén, május elején állíthatták fel az állomásokat, a munkát a hadosztálynál Schweitzer József főhadnagy fogta össze.

Április elején képlékeny volt a helyzet, az állomások még nem működtek. Daubner Samu megbízott hadosztályparancsnok 13-án kiadott parancsában az orosz átszökésekkel, barátkozási kísérletekkel kapcsolatban rendelkezett.¹² Utasításának alapelve az volt, hogy a „*legkíméletlenebb hadviselés szempontjának*” soha nem szabad az orosz barátkozási kísérletekkel szemben háttérbe szorulnia. Az orosz átszököttekkel és a hadifoglyokkal is csak azok beszélgethettek, akiknek a beosztásuk, szolgálatuk szerint kötelező volt, mindenki mást igyekeztek távol tartani tőlük. A parancsban Daubner ezredes nehéznek ítélte meg annak a határvonalnak a meghúzását, amely az átszökések elősegítése, illetve a céltalannak ítélt tárgyalások, beszélgetések, az orosz barátkozási szándék között volt. A kíméletlen hadviselés elvének érvényesülése és a folyamatok ellenőrizhetősége okán a következőket rendelte el: az orosz átszökési kísérleteket észlelve egy tisztet, lehetőleg a századparancsnokot kellett értesíteni; ilyen esetekben az állásokat senkinek nem volt szabad elhagynia; csak fegyvertelen oroszok közelíthették meg az árkokat. A fegyverrel közeledőre tűzparancs volt érvényben, azokra az oroszokra, akik nem adták meg magukat, szintén lőttek; a nagyobb létszámban érkezőket elrejtett, készenléthe helyezett gépfegyverekkel várták. Általában a túlzott bizalom helyét a

12 HL, II. 185. 1917. április 13. 847. fol.

szigornak kellett átvennie. Az oroszoknak megteremtették az átszökés lehetőségét, de a parancs kiadójának szándékai szerint érzékeltették velük, hogy az osztrák–magyar csapatok továbbra is háborúban állnak az ellenségeikkel szemben. A márciusi harcokat követő hetekben az oroszokhoz fűződő viszony tekintetében a legfontosabb momentumot az átszökések jelentették, Daubner ezredes is arról, azzal kapcsolatban rendelkezett. Emellett akkor és később is a parancsokban általában jelen volt a spontán, ellenőrizetlen barátkozások tiltása. Ha csak a ránk maradt hivatalos írott forrásokat vizsgáljuk, akkor azt gondolhatnánk, hogy a frontbarátkozás itt igazán nem volt jellemző. Nézve a fényképeket, egy kicsit más képzetünk támadhat erről a kérdésről.

3. kép. Frontbarátkozás (Forráshely: HOM TGy)

A naplók is beszédesek ebben a tárgyban, Strohoffer százados írta április 15-én: „Ma van az oroszok húsvét vasárnapja, csend az egész vonalon. A III. zászlóaljnál, Szerdahelyi főhadnagynál barátkoznak az oroszokkal. Négy orosz tiszt átjön és Szerdahelyinél ebédelnek egész estig. Jórészt, mint hullák [hulla részegen] lesznek hazaszállítva. Megbeszélük, hogy nem tüzelnek egymásra, míg parancsot nem kapnak arra, ezt időben közölni fogják egymással... Szerdahelyit néhány tiszttel ebédre hívják holnapra. A legénység is nagy barátkozásban van az oroszokkal.”¹³

13 Strohoffer 76. 1. 10. 43. o.

Szerdahelyi főhadnagy naplóbejegyzése is megerősíti az előbbieket. Ő azon a napon már reggel 06,00-kor kiment az elöretolt állásba három cigányzenésszel, akik muzsikálni kezdtek. A zeneszóra az oroszok előbújtak, lassanként hat-nyolc tiszt (köztük egy zászlóaljparancsnok) és mintegy 300 fő legénység gyűlt össze. Az eseményről a főhadnagy ezt írta a naplójába: „*Megkínáltak pálinkával, piros tojással és fehér kenyérrrel. Éltették a magyarokat és a békét. Énekeltek, szórakoztak. Úgy a tisztek, valamint az embereik a legjobb benyomást tették rám.*” A nála ebédelő tiszteket így jellemezte: „*Valamennyi végtelen kedves modorú úri fiú volt.*”¹⁴

Ugyanazon a napon, amikor Daubner ezredes kiadta az említett parancsát, az 1. osztrák–magyar hadsereg parancsnoksága táviratban fordult az alárendelt csapataihoz, melyben az orosz hűsvétra való tekintettel a következőket rendelte el: a saját támadó műveletek mellőzendők; a tüzérségi, aknavető és gyalogsági tűzzel való rajtaütés, nyugtalanító tüzelés mellőzendő; az orosz istentiszteleteket nem szabad nyugtalanítani, zavarni. Csak abban az esetben tüzelhettek, ha az oroszok kihasználva a nyugalmat, az állásaikat erősítették, építették volna, illetve ha gyanús csapatmozgásokat észleltek.¹⁵

A propagandaállomások valamikor májusban kerülhettek felállításra, akkor már nem az átszökések kezelése volt a legfontosabb feladat, hanem a folyamatos kapcsolattartás, kommunikáció. Az állomásokat propagandatisztek irányították, akik szinte napi kapcsolatban álltak az oroszokkal, tevékenységükről rendszeresen jelentést tettek, amelyeket a hadosztálynál Schweitzer István főhadnagy gyűjtött össze egy úgynevezett kémkedési naplóba. Kétségtelenül vannak a naplónak hírszerzési, kvázi kémkedési vonatkozásai. Tartalmaz olyan információkat, amelyek harcászati, hadászati tekintetben értékelhetőek voltak. A propagandaállomások útján értesült ugyanis a hadosztály a szembenálló csapatok hadrendi számáról, összetételéről, az eltolódásokról és felváltásokról, a tüzérség állapotáról, az orosz csapatok élelmezéséről, felszereléséről, a rendelkezésükre álló tartalékokról. Az ilyen és hasonló adatok mellett képet kaphattak az orosz csapatok morális, mentális állapotáról, a haderő bomlásának jeleiről, mindarról, amiről beszéltek, gondolkodtak, ami foglalkoztatta őket.

14 HL II. 587. Szerdahelyi Gábor naplójának 1925. szeptember 23-án hitelesített géppel írott másolata (a továbbiakban: Szerdahelyi) 41. o.

15 HL II. 586. *Parancskönyv*, 1917. április 13. 57. fol.

Az orosz gyalogság legénységi állományának nagyobb része 1917 tavaszán, nyarán már nem volt hajlandó támadó műveletekben részt venni. Május végén a propagandatiszteknek megígérték, hogy a készülőben lévő orosz offenzíváról időben értesítik majd az osztrák–magyar csapatokat.¹⁶ Ez a naplóbejegyzés a július 24-én indult román–orosz támadásra vonatkozott, amelyről a későbbiekben lesz még szó, és amelyet az oroszok július 2-án valóban jeleztek a propagandatiszteknek.¹⁷ Az offenzívával kapcsolatban a kémkedési napló július 15-i bejegyzése azt tartalmazza, hogy az orosz gyalogság csak akkor hajlandó támadni, ha a parancsnokaik bebizonyítják, hogy az annexió nélküli béke nem érhető el. Július 21-re kiderült, hogy erre a tisztjeik nem voltak képesek, hiszen így idézi a legénység véleményét a kémkedési napló: „Hónapok óta barátságos viszonyban élnek velünk, ezt a viszonyt megbolygatni s Románia érdekeiért vérezni nem érdemes.”¹⁸ Ennek az álláspontnak megfelelően a 24-én kapott támadási parancsot nem hajtották végre, büntetésül ezért a saját tüzéségük lőtte az állásaikat. Július 26-án orosz rohamtámadás készült, azonban a rohamozó részeket a saját gyalogságuk nem engedte a vonalain át. Később az ott állásban lévő kozákokon keresztül próbáltak meg támadni, azok hajlandónak mutatkoztak átengedni őket, de tüztámogatást nem adtak, ami azonban nélkülözhetetlen lett volna.¹⁹

Az átpolitizált, könnyen emészthető jelszavakkal jól ellátott orosz gyalogság gondolkodásának alapja, tevékenységének meghatározója az annexió és hadisarc nélküli béke elve volt. Úgy gondolták, amennyiben ez lehetséges – erről győzködte őket az osztrák–magyar propaganda is –, úgy ők az állásaikat tartva megvárják annak bekövetkeztét, viszont nem támadnak. A békekötés akadályát általában Németországban látták, amiről meg a tisztikaruk egy része győzködte őket, és arról is, hogy csak a támadó műveletekkel elért győzelem vezethet el a békéhez. E problémakör mentén rendeztek gyűléseket, megbeszéléseket, választottak küldötteket, menesztettek küldöttségeket az ezredparancsnokságtól kezdve a szentpétervári szovjetig. Ezt vitatták meg szinte kényszeresen a m. kir. 39. honvéd hadosztály állományából mindenkivel, akivel tehették.

16 HL I. 28. I. vh. *Kémkedési napló*, 1917. május 31. 4. o.

17 Uo. 1917. július 2. 73–74. o.

18 Uo. 1917. július 21. 132. o.

19 Uo. 1917. július 26. 138–140. o.

Az osztrák–magyar propaganda egyik legfontosabb „érve” a rum volt, amely elkísérte az írott propagandaanyagot az orosz állásokba, hogy ott oldott hangulatban folyhassanak a vég nélküli megbeszélések, viták. Rumot kértek is az oroszok, illetve volt, hogy vásárlási szándékuknak levélben adtak hangot. A kémkedési napló szerint rumért és dohányért mindenre hajlandóak voltak, ez nyilvánvalóan túlzás, de némi igazságtartalma volt.²⁰

Az orosz gyalogság békevágya a tüzérségükre nem volt jellemző, rendszeresen lőtték a 39. gyaloghadosztály állásait, nem kis fejtörést okozva ezzel a saját gyalogságuknak, amely a békés viszony elrontóit látta bennük. A problémát többféle módon oldották meg, volt, hogy elvágták a tüzérségi megfigyelő és az ütegek között kihúzott telefonkábel, lehetetlenné téve célok meghatározását. Máskor azzal fenyegettek, ha a tüzérségük nem fejezi be a tüzelést, akkor ők elhagyják az állásaikat. Június 20-án kifejezték afölötti örömeiket, hogy a 39. gyaloghadosztály tüzérsége veszteségeket okozott a sajátjuknak. A kémkedési napló augusztus 6-i bejegyzése már-már tragikomikus: *„Az oroszok azt javasolták, hogy a tüzérségünk löje a tisztjeik fedezékeit, amelyeket megmutattak, akció esetén értesítést küldenek annak eredményéről.”*²¹ Gyakorlatilag az orosz gyalogság lett ily módon a 39. tüzérdandár tüzérségi megfigyelője.

A tüzérségükkel szembeni eljárásukat megkönnyíthette az a tény, hogy az legalább részben nem orosz volt, hanem francia és cseh, morva (átszököttek) ütegeket emlegetnek a források. Az orosz tüzéreket pedig angol tisztek irányították. A franciákról elmondták az oroszok, most ellenszolgáltatás nélkül harcolnak, a cári időszakban viszont zsoldot kaptak.²²

A tüzérségnél szolgálókon túl, júliusban amerikai, angol és francia ügynökök, kiküldötték érkezését jelentették a front mögötti területre az oroszok. Ezek ellenőrizték az orosz haderő működését, támadásra biztatták a tartalékokat, azzal érvelve, hogy csak egy sikeres támadó hadművelet után lehet, nyolc-tíz hónap múlva békét kötni.²³

De térjünk vissza az orosz gyalogsághoz néhány gondolat erejéig! Nemcsak a tüzérség tevékenységét igyekeztek akadályozni, hanem a

20 Uo. 1917. május 29. 2. o.

21 Uo. 1917. augusztus 6. 162. o.

22 Uo. 1917. június 30. 148. o.

23 Uo. 1917. július 7. 78–79. o.

gyalogság harcolni kész egységeit is. Úgy gondolom, a június 12-i naplóbejegyzés is értelmezhető ebben az összefüggésben. Azon a napon a m. kir. 16. (besztercebányai) honvéd gyalogezred katonái az állásaik előtt lévő drótakadályokat javították, az oroszok látva ezt, átballagtak és segítettek nekik.²⁴ Nem nézték jó szemmel a saját járőr-vállalkozásaikat sem (kisebb akciók, fogolyszerzés, tábori őrsök megtámadása), amint mondták: „*Rendes, tisztességes érzésű orosz katona ilyen aljasságra nem vetemedik. Óvatosságra intenek bennünket [az oroszok a honvédjeinket] és arra kérnek, hogy az ilyeneket lőjük le.*”²⁵ Szerintük az ilyen akciókat pénzért és előléptetésért szerb tisztek vezetésével „*mindenre kapható, rossz*” katonák hajtják végre. Annak a véleményüknek is hangot adtak, miszerint a tisztek az ilyen incidensekkel akarják megzavarni „*...a köztük és mi közöttünk lévő megértő, békeeszes viszonyt.*”²⁶ A járőrvállalkozások elítélésén túl segítséget is ígértek azok elhárítására. Június elején jelezték, a tatárok (róluik még ejtünk szót) meg fogják támadni az egyik tábori őrsünket. Kérték a honvédeket, lássák el azok baját alaposan és kijelentették, hogy ők is tüzelni fognak rájuk.

Hosszan lehetne sorolni még az ehhez hasonló példákat, amelyek hadiállapotban jogilag kimerítik az árulás tényállását, katonai szemmel nézve mélységesen elítélendők. Van azonban ebben a gyakorlatias, de mégis iszonyatosan naiv békevágyban morális értelemben valami szeretetre méltó.

Voltak azonban az orosz oldalon fegyelmezett, harcra kész katonák is. A kozákok elkötelezettsége annak ellenére is egyértelműnek látszik, hogy azért néha megbillent. A gyalogos ezredbe kozák szotnyák²⁷ voltak beosztva, amelyek ellenőrző és felügyeleti feladatokat láttak el, ilyen szerepre pedig csak megbízhatónak ítélt alakulatok voltak alkalmazhatók. Nem barátkoztak az ellenséggel, a kémkedési napló csak két ízben említi, hogy átjöttek a honvédek állásaihoz, egyszer, amikor egyik elesett bajtársuk holttestét kérték ki. Kérésüket a honvédek teljesítették, ami – a forrás szerint – igen mély benyomást tett rájuk. Járőrvállalkozásokban is részt vettek (a gyalogosok szerint be voltak rúgva), viszont a parancsot, miszerint a barátkozásokat a saját gyalogsaik közé dobott kézigránatokkal kellett volna megakadályozniuk,

24 Uo. 1917. június 12. 19. o.

25 Uo. 1917. június 22. 39. o.

26 Uo.

27 Kozák lovasszázad.

nem hajtották végre, ezért le is váltották őket. Nem voltak hajlandóak a sajátjaikat legvilkolni. A tatároknak és a csuvasoknak nem voltak ilyen skrupulusaik, ők nagy hatékonysággal lőtték az állásaikat elhagyó oroszokat. Júliusban az orosz 751. gyalogezred katonái arról panaszkodtak, hogy nem tudnak átmenni, mert a „kurva tatárok” lelővik őket.²⁸

A kémkedési napló tartalmi elemei közül még három témát emelnék ki, amelyek jellemzőek és jól illusztrálják azt, hogy a későbbi, „meglepő, váratlan” történelmi események ott lappangtak az első világháború keleti frontján. Az, hogy a szocialisták jelenléte az orosz oldalon július elején már egyértelmű, semmi esetre sem meglepő, inkább jellemző. Július 2-án jöttek a magyar vonalhoz először olyan oroszok, akiknek szocialista jelvényük volt, a forrás szerint hárman voltak, a küldöttség közák tagja nem viselt jelvényt.²⁹ Néhány nap múlva egy vitából már egyértelműen érezhető a szocialistákra jellemző „magas szintű” ideológiai, filozófiai képzettség. A Blasel nevű propagandatisztnek kijelentették, hogy: „*Mi az összes népeket fel akarjuk szabadítani.*” A földhözragadtabb honvédtiszt erre a következőket válaszolta: „*Mi szintén [fel akarjuk szabadítani] az ukrainaiakat, finneket, kaukázusiakat, egyiptomiakat, íreket és indiaiakat.*” Kétségtelenül korlátozottabb célok jelentek meg Blasel mondandójában, de igazán jó válasz, ami ennek ellenére nem valószínű, hogy elbizonytalanította volna az oroszot, aki így folytatta: „*Mi egységes nemzet vagyunk, ti pedig kilenc nemzetiségből vagytok összeállítva.*” Vitathatatlan, hogy a Monarchia népeinek egysége – ha volt ilyen valaha – a háború ezen szakaszában már erősen megbomlott, de Oroszország népeit egységes nemzetnek tekinteni erősen elgondolkodtató álláspont, főként abban a történelmi pillanatban, amikor a vasmarok szorítása elernyed. Blasel válaszul el is kezdte sorjázni az oroszok által elnyomott nemzetiségeket. „*Nálunk most mindig az igazat tudjuk meg, mert a katonai és munkástanács csak az igazat cselekszi, a ti kapitalistáitok elvakítanak benneteket, csináljatok ti is forradalmat!*”³⁰ Erőteljes forradalmi propaganda, mellyel kapcsolatban Blasel, némi szarkazmussal, a Kerenszkij-offenzíva³¹ orosz győzelmi híradásainak igazságtartalmáról érdeklődött.

28 HL I. 28. I. vh. *Kémkedési napló*, 1917. július 1. 68. o.

29 Uo. 1917. július 2. 71. o.

30 Uo. 1917. július 13. 111–114 p.

31 A Kerenszkij-offenzíva 1917. július 18-án vette kezdetét. A Kelet-Galíciában támadó orosz főerők kezdetben sikereket értek el, július elejére azonban a támadás összeomlott. A német és osztrák–magyar csapatok 240 km-rel nyomták vissza az orosz vonalat.

Ha már egységes nemzet, akkor térjünk át a következő témára! Június 27-én a propagandatiszt, egy ukrán altisztnek a homogén ukrán ezredek létrehozásával kapcsolatos gondolatait így idézte: „A célja ennek az intézkedésnek állítólag az összes ukrainisták [sic!] egyesítése. Az orosz hadvezetés ezzel akarja az ukrainai oroszok harci kedvét fokozni, hogy t. i. az ukránok lakta vidéket velük hódíttatja meg. Az ukrainisták azonban csak erre várnak. Mihelyt megtörtént az egyesítésük külön ezredekbe, azonnal fel fogják mondani a szolgálatot, és ha kell, nekimennek Oroszországnak.”³² Az egység helyett itt az önálló Ukrajna gondolata jelent meg. Az orosz haderőn belül élt és szerveződött az ukrán állameszme, olyan távlati célokkal, mint a galíciai és magyarországi „ukrainisták” egyesítése.

Augusztus 2-ra datálva a következő áll a kémkedési naplóban: „Osztrák–magyar és német hadifoglyok egy közös akcióban állapotok volna meg, mely szerint úgy nálunk, mint a németeknél [azért, hogy] orosz mintára forradalmat szítsanak, osztagokba fogják őket beosztani, egyenruhát kapnak és fegyvereket.” Gondoljunk csak 1918–1919 Magyarországra, és láthatjuk, hogy csak formai különbségek voltak az idézethez képest. 1918-ban még nem viseltek egyenruhát és fegyvert, de orosz mintára szítottak forradalmat, 1919-ben aztán egyenruha és fegyver is került.

EGY SIKERTELEN ROHAMTÁMADÁS

Az erdélyi határvidéken és Moldva déli határán 1917 júliusában – több hónapos nyugalom után – újra fellángoltak a harcok. A fél év alatt két hadseregbe szervezett, feltöltött, kiképzett, remekül felszerelt román hadsereg vezetése elérkezettnek látta a pillanatot a Központi Hatalmak haderejével való leszámolásra. Az orosz szövetségeseikkel kidolgozott, minden részletében jól kimunkált hadműveleti terv megvalósítása július 24-én kezdődött meg a 2. román hadsereg és a VIII. orosz hadtest támadásával. A harcok egészen szeptember elejéig elhúzódtak.

32 HL I. 28. I. vh. Kémkedési napló, 1917. június 27. 61–62. o.

Nagybaczoni Nagy Vilmos két nagy időszakra osztotta a hadműveleteket.³³ Az első szakasz július 30-ig, a román és orosz támadás kényszerű megállításáig tartott, melynek során az antant erői eredményesen küzdöttek a német és osztrák–magyar erőkkal szemben, döntő sikert azonban nem tudtak elérni. A központi hatalmak helyi erőinek ellenállásán túl komoly szerepe volt ebben az oroszok súlyos kelet-galíciai vereségének, Bukovina elvesztésének és az orosz hadsereg szinte teljes bomlásának. A románok akkor és most is Cserbacev tábornoknak, és általában a szövetségeseik árulásának tudták, tudják be a hadművelet sikertelenségét. Tény, hogy egy ereje teljében lévő, harcra kész orosz haderővel való együttműködés inkább vezethetett volna eredményre, de a román hadvezetőség vélhetően ismerte az orosz csapatok állapotát, és annak megfelelően hozta meg a döntéseit. Másrészt nem szabad elfelejteni, nagyon sokat köszönhettek az orosz szövetségeseinek, gyakorlatilag azt is, hogy az 1916-ban tönkrement haderejük kapott egy fél évet a francia irányítással történt újjászervezésre, felfegyverzésre, felszerelésre. A létüket köszönhatték nekik.

A támadás leállítása, július 30-a után néhány napig szüneteltek a harcok. Az orosz és a román hadvezetés Moldva északi részébe csoportosított át csapatokat, mivel Bukovina elvesztése után fennállt a veszélye annak, hogy az osztrák–magyar és a német erők abból az irányból támadnak majd.

A német és az osztrák–magyar hadvezetés pedig támadásra készült, amely augusztus 6-án meg is indult, de nem Bukovinából. A 9. német hadsereg Focşani felől Adjudu Nou irányába nyomult előre. Ezzel összefüggésben az osztrák–magyar VIII. hadtest az Ojtozi-szoros mentén, augusztus 8-án lendült előre Târgu Ocna (Aknavásár) felé. A támadás a kezdeti, biztató sikerek után elakadt, a hadtest erejét meghaladta az eléje kitűzött cél elérése. A német 9. hadsereg megújuló rohamai sem vezettek Moldva elfoglalásához, szeptember elejére a hadműveletek befejeződtek.

Augusztus 8-án az Ojtozi-szorosban támadó osztrák–magyar erőktől északra állomásozó csapatoknak, amelyek nem vettek részt az áttörés végrehajtásában, úgynevezett tüntetőtámadásokat kellett végrehajtaniuk. Ez a feladat jutott a m. kir. 39. honvéd gyaloghadosztálynak, annak

33 Nagybaczoni Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat*, III. köt., Bp., 1920, M. Kir. Honvédelmi Minisztérium, 120. p.

részeként a 10. honvéd gyalogezrednek is. A „tüntető” támadások az ojtózi hadműveletnek voltak alárendelve, céljuk az ellenség nyugtalanítása, lekötése volt, el kellett érniük azt, hogy a szembenálló fél ne tudjon az adott frontszakaszról csapatokat elvonni, átcsoportosítani.

A feladat végrehajtását a VI. hadtest, illetve a 39. gyaloghadosztály rohamtámadások formájában látta eredményesen megvalósíthatónak. A Magyarost elfoglaló tisztikartól, legénységtől nem állt messze ez a módszer, ismerték a rohamtámadás végrehajtásának metodikáját, ki voltak képezve. A 39. gyaloghadosztály rohamtanfolyamán márciustól kezdve folyamatosan képezték a magyarosi támadásban részt nem vett tiszteket és legénységi állományúakat.

A magyarosi siker legfontosabb elemei a következők voltak: jól, alaposan megtervezték, előkészítették az akciót; mentálisan, fizikálisan kiváló állapotban lévő, elszánt, felkészült katonák hajtották végre azt; a támadáshoz hozzárendelték a szükséges fegyverzetet, lőszert; a tűzérségi előkészítés rohaméretté tette az orosz állásokat; a támadás az ellenségre a meglepetés erejével hatott, az oroszokat teljesen váratlanul, készületlenül érte.

4. kép. A magyarosi támadás után kitiüntetettek csoportképe
(Forráshely: HOM TGy)

1917. augusztus 4-én tájékoztatták a 39. honvéd gyaloghadosztály tisztjeit az elkövetkező napokban meginduló hadműveletekről, a német 9. hadsereg és a VIII. osztrák–magyar hadtest támadásáról. Vélhetően ekkor szerzett tudomást a tisztikar arról is, hogy az ojtózi hadművelet támogatására tüntetőtámadást kell végrehajtaniuk, rohamtámadással be kell venniük a Sövényes–Magyaros–Lápos vonallal szemben álló orosz állásokat, különös tekintettel az 1081-es magaslatra, amely a támadás fő iránya volt. A *Katonai terminológiai értelmező szótár* a következőket mondja a tüntetőtevékenységről: „A csapatoknak azzal a céllal végrehajtott tevékenysége, hogy az ellenség figyelmét magukra felhívják.”³⁴ Az ellenséges állások elfoglalása azonban túlmutat ezen, így látjuk ma, később megtapasztaljuk, így látták akkor is. Nem tüntetőtámadást, hanem klasszikus értelemben vett rohamtámadást hajtottak végre az abban részt vevő alakulatok 1917. augusztus 8-án, mivel az volt a parancs. Hogy hogyan és miért, kinek, melyik parancsnokságnak az utasítására történt a metamorfózis, nem tudjuk. Feltételezhetően a VI. hadtest, esetleg a 39. gyaloghadosztály parancsnoksága határozhatott a rohamtámadás végrehajtásáról, annak ellenére, hogy az arcvonal-parancsnokság csak tüntetőtámadások végrehajtására adott utasítást. Rohamtámadás? Miért is ne? Ha legalább részben adottak azok, az előbbieken felsorolt feltételek, amelyeket a magyarosi támadás kapcsán említettünk. Nem állnánk messze az igazságtól, ha a problémát túlzottan leegyszerűsítve elintéznénk azzal, hogy a szükséges mértékben egyik feltétel sem volt adott. Miután a hadosztály parancsa beérkezett az abban résztvevő 9. és 10. honvéd gyalogezredekhez, utóbbi parancsnoka, Sáfrán Géza alezredes kihallgatásra jelentkezett Breit József altábornagy hadosztályparancsnoknál. Kérte a támadás elhalasztását, megfelelő előkészítést, hangot adott annak a nézetének, hogy ilyen körülmények között nem vállalhatja a harcvezetést. Breit kapacitálta, de igazat adott neki, viszont kihangsúlyozta, hogy „magasabb parancsra” az akciót végre kell hajtani. Sáfrán alezredes hajthatatlan maradt, ezért a hadosztályparancsnok átalakította a parancsnoklási rendet, a rohamtámadásban részt vevő zászlóaljokat, századokat két csoportba szervezte, amelyek fölött a parancsnokságot Lengerer János ezredesre, a m. kir. 77. honvéd gyalogdandár

34 *Katonai terminológiai értelmező szótár*. Szerk.: Berkáné Danesch Marianne. Bp. 2015, Zrinyi Kiadó, 657. o.

parancsnokára bízta. A 9. honvéd gyalogezredből alakult csoportot Neuriehrer László alezredes, a tízeseket Pukács Alfréd alezredes, zászlóaljparancsnokok irányították. Sáfrán ezredes döntése, elhatározása legfeljebb jelzésértékű volt, a támadást végrehajtották, melynek során mindaz beigazolódott, amivel ő Breit előtt érvelt: „...egybevetve az ellenség védelmi állásait, védképességét s csapataim s különösen a tüzérségünk állapotát, azon meggyőződés érlelődött meg bennem, hogy ez az akció abszolúte nincs előkészítve semmiképp, se hadászatiilag, se műszakilag, se lelkileg.”³⁵

Maradjunk az előkészítésnél! Amint azt láttuk, augusztus 4-én tájékoztatták a tisztikart, másnap Lengerer ezredes kiadta az előkészületekre vonatkozó utasításait,³⁶ amelyeket 7-ig be kellett fejezni. Maradt a csoportok parancsnokai és részei számára másfél nap a felkészülésre, hiszen a támadást 8-án kellett végrehajtani. Lengerer ezredes utasítása szerint a támadásban a 9. honvéd gyalogezred első zászlóalja és még három százada, valamint a tízesek első zászlóalja és a 7. százada kiegészülve egy-egy műszaki századdal vett részt. Összesen harminc géppuska, mindössze hat aknavető és 28 gránátvető állt a támadók rendelkezésére. A gyalogsági támadást megelőző tüzérségi előkészítés félórás tüntető- és hatástűzből (1400 lövés), majd fokozódó tűzgyorsasággal végrehajtott, az ellenséges ütegeket folyamatosan tűz alatt tartó, egyórás hatástűzből (1500 lövés) kellett volna hogy álljon. Az akna- és gránátvetők a tüzérségi tüzet egészítették ki.

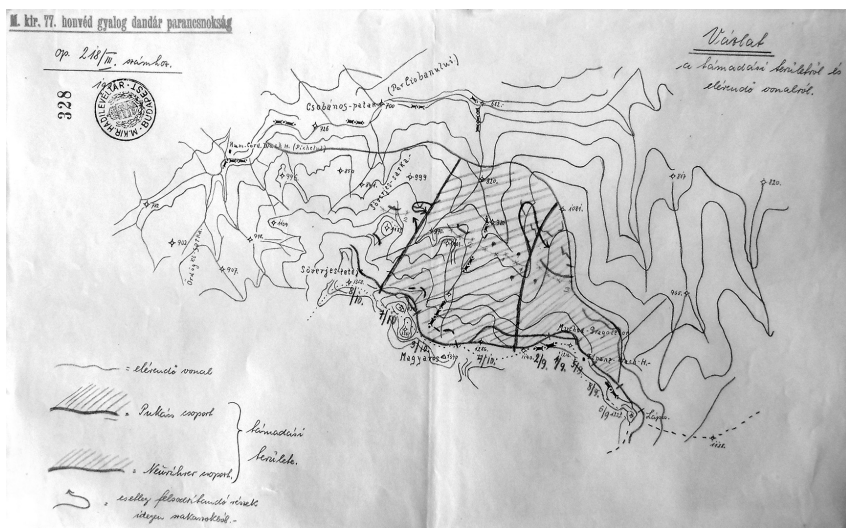
Az ellenséges vonaltól távol lévő rohamjárőröknek az előkészítő tüzérségi tűz alatt a szokásos módon kellett előre menniük, megközelítve az oroszok állásait. A támadóknak – siker esetén – az elfoglalt állásokat azonnal védelemre kellett berendezniük. Lengerer ezredes parancsa számolt az orosz vonal teljes felbomlásával, amennyiben a következőket tartalmazta: „Amennyiben az ellenség a támadó akció

35 HOM TGY *Sáfrány Géza harctéri naplója*, 1916–1918. Leltári szám 76. 1. 9. (a továbbiakban: Sáfrán 76. 1. 9.) 25–26. o. Az első világháborút megelőzően és alatta mindvégig a Sáfrán nevet használta Sáfrán Géza, annak ellenére, hogy Sáfránynak született, utóbbi névváltozathoz valamikor a világháború után tért vissza. Eredeti naplója a 10-es Honvéd Hagymányörző Egyesület birtokában van az ezredparancsnok leszármazottainak köszönhetően. 2016-ban a szerző lehetőséget kért az eredeti napló kutatására, de az egyesület ehhez nem járult hozzá, mivel ők őrzik és a család rájuk bízta azt. A Herman Ottó Múzeumban egy, az 1960-as években – a család engedélyével – készült másolat található.

36 HL II. 331. M. kir. 77. honvéd gyalogdandár (a továbbiakban: II. 331.) 1917. augusztus 5. 310–312. fol.

következtében az egész vonalon meginogna, intézkedések az üldözésre a helyzethez mérten, annak idején fognak kiadatni.”³⁷

Az előkészületekre vonatkozó parancs különös momentuma az, amely a rohamozó részek által elhagyott saját állások tábori csendőrök általi megszállásáról, azok átkutatásáról rendelkezett. Az okokat nem ismerjük, talán az oroszoktól származó szocialista, bolsevik propagandaanyagot kellett keresniük a csendőröknek. Természetesen a vállalkozást a támadás megindításáig a legnagyobb titokban kellett tartani, de erre később még visszatérünk.

5. kép. A támadás terve
(Forráshely: Hadtörténelmi Levéltár, a továbbiakban HL)

Augusztus 8-án reggel 08,30-kor indult meg a tüzérségi előkészítés. Közben, ahol a nagy távolság miatt arra szükség volt, ott a rohamjárőrök előrementek. A tüzérségi tűz gyakorlatilag teljesen eredménytelen volt, nemhogy az orosz állásokat nem rombolta szét, nem tette rohaméretté, de a drótakadályokat sem bontotta meg sehol. A tízesek ezredtörzse és Sáfrán Géza ezredes a 7. század állásaiból nézték végig

a vállalkozást.³⁸ Látták, amint a saját lövegek szétlőttek egy régi zászlóaljparancsnoki állást és egy segélyhelyet, az előbbiben több, ott szolgálatot teljesítő telefonista halt meg. Talán ennek hatására vette fel a kapcsolatot a tüzérség parancsnokával Sáfrán Géza, aki elmondta neki, hogy a pontatlanságnak, bizonytalanságnak oka az ágyúik állapota. Valamennyi többet lőtt már ezernél, a csövek „*ki vannak löve*”, gyakorlatilag alig használhatók, megfelelő mennyiségű lövedékük sem volt. Ilyen előkészítés után indult meg, délelőtt 10,00-kor a gyalogsági támadás. A 9. gyalogezred támadó részei alig jutottak ki, vagy ki sem jutottak a saját állásaik elé, az ellenséges tűzben gyakorlatilag meg sem tudtak mozdulni.³⁹ A tízesek 4. százada a tüzérségi tűz alatt 60-70 lépésre jutott az orosz vonalához. Az oda beosztott rohamjárőr és egy géppuskás szakasz Purpriger Dezső főhadnagy vezetésével áttört az ellenséges akadályokon, géppuskáit a rohamfolyosóba felállítva tüzelt. A kezelőlegénysége – két ember kivételével – meghalt vagy megsebesült, a főhadnagyt is súlyos sebesüléssel vitték hátra. A tízesek többi támadó része a nehéz, sűrű bozóttal benőtt területen nem tudott előre jutni, a támadás elakadt.⁴⁰

Déli 12,00-tól újabb tüzérségi előkészítést rendeltek el, amely fél óráig tartott, majd a gyalogság ismét nekilendült. Délután a kilencesek 2. százada jutott az ellenséges drótakadályok közé, azonban a saját tüzérség rövid, őket veszélyeztető lövései miatt vissza kellett vonulniuk. 15,00 órára a támadás leállt, 19,35-kor, a sötétedés beállta után visszarendelték a saját állásaik, illetve az orosz akadályok előtt fedezéket kereső támadókat.⁴¹ Az elégtelen tüzérségi előkészítés mellett a legnagyobb problémát az oroszok felkészültsége okozta, tanultak a márciusban elkövetett hibáikból. Állásaik előtt többsoros, jól megépített drótakadályok voltak, amelyeket a támadókat segítő műszakiak a rendkívül erős tűz miatt nem tudtak megbontani. A fedett, lőrésekkel sűrűn ellátott, a kézigránátnak ellenálló fedezékeik ellen a gránáttal végrehajtott támadások hatástalanok voltak. Ami hatékony fegyver volt márciusban – a kézigránát – az augusztusban nem ért szinte semmit.

38 Sassy Csaba: *Hét ország frontján. Sassy Csaba háborús naplója* (a továbbiakban: Sassy), II. köt., Miskolc, 1930, Miskolci Könyvnyomda Rt., 122. o. és Sáfrán 76. 1. 9. 27. o.

39 HL II. 331. 1917. augusztus. 347. fol.

40 Uo. 1917. augusztus 8. 187. fol.

41 Uo. 188. fol.

Több érthetetlen momentum volt ebben a támadásban, meglepő például, hogy a rohamozókat áthatolhatatlan bozóton keresztül ugrasztották az orosz vonalaknak. Március óta ott voltak állásban, a terepet úgy kellett ismerniük, mint a tenyerüket, és mégis hoztak egy ilyen döntést, de nem ez a legmelegebb.

Idézet Lengerer János ezredes, a vállalkozás előkészítése kapcsán kiadott parancsából: „A vállalkozás a támadás megindításáig legnagyobb titokban tartandó.”⁴²

Idézetek a kémkedési naplóból, augusztus 8-án Kalmár jelentette: „A támadásunkat bejelentő proklamációnkat ma reggel 07,30-kor adta át az oroszoknak”.⁴³ A jelentése szerint a proklamáció átadásakor az oroszok megilletődve hallgatták szavait, majd nyomott hangulatban mentek az állásaikba, ahonnan hamarosan hangos imádkozás volt hallható.

A másik propagandatiszt, Bock parancsot kapott, hogy 07,30 előtt a proklamációt ne adja át, ezzel kapcsolatban ez áll a naplóban: „Ha reggel 07,30-ig nem lenne módja a proklamációkat a rendes úton átadni, akkor hagyja el a dolgot, mert Carmawsky a Keresztesen majd át fogja adni, s az itteni zászlóalj révén a Súlyomtárral szemben lévő oroszok is mindent meg fognak majd tudni.”⁴⁴

Carmawskynak sikerült átadnia, ahogy fogalmazott: „Az orosz legénység nagyon megijedt s szinte reszkettek a félelemtől.”⁴⁵ Ezért aztán a propagandatiszt megkérte az oroszokat, hogy igyekezzenek visszavonulni, akik nem ezért, de jól felfogott érdekből egy előretolt állást kiürítettek, amelyet aznap még vissza is foglaltak. Ennyit a szigorú titoktartásról, a meglepetés erejéről, pontos helyzetértékelésről, realitásérzékről, a helyes döntésekről.

Ezt a döntést hadosztály szint alatt nem hozhatták meg, az sem elképzelhetetlen, hogy az akciót közvetlenül irányító tisztek (Lengerer, Neuriehrer, Pukács) nem is tudtak róla. A propagandatisztok elhittették valakivel, hogy az oroszok a proklamáció hatására fogják a felszerelésüket és kiürítik az állásaikat? Megilletődtek, nyomott lett a hangulatuk, félték? Elképzelhető, élt még a márciusi rohamtámadás emléke bennük, az akkor megtapasztalt iszonyatos tüzéségi tűz és a fergeteges roham. Augusztus 8-án azonban a szinte sértetlen akadályaik mögött,

42 Uo. 1917. augusztus 5. 312. fol.

43 HL I. 28. I. vh. Kémkedési napló, 1917. augusztus 8. 165. o.

44 Uo. 165–166. o.

45 Uo. 166. o.

jól berendezett, a tüzérségi előkészítés után is biztonságos állásaikból kedvükre tüzelhettek a rohamozókra.

A propagandatiszteknek egy órával a támadás megkezdése előtt kellett átadniuk a proklamációt, de ez két és fél órával a gyalogsági támadás megindulása előtt történt. Az átadás után fél órával a figyelők azt jelentették, hogy két orosz század menetel a Sólomtár felé.⁴⁶ Ha már tudták, akkor küldtek erősítést, készülődtek, hiszen még mindig volt egy óra a rohamig.

Az egész akció egy fölösleges, előkészítetlen, téves helyzetértékelésen alapuló rohamtámadás volt, amelyre a koronát a támadás tényének közlésével tették fel. Vajon szóltak erről Purpriger Dezső főhadnagy-nak, aki belehalt a sérüléseibe, a többi elesettnek, a 73 halottnak, a 190 sebesültnek? A nagy háború értelmetlenül elpusztult tömegeiben csak egy csepp ez a 73 ember, de nekünk egy Purpriger Dezső is sok, sok kell legyen!

A támadást követő napon József főherceg, arcvonalparancsnok meglátogatta az ezredet, az ezredparancsnokságon lóra ült, hogy kimenjen a vonalban álló ezredhez. Sassy Csaba is beszámolt a látogatásról, többek között a következőket írta: „A csúnya ködös idő eleinte akadályozta a teljes áttekintést, Fenség azonban, amennyiben a látási viszonyok megengedték, mindent legalaposabban szemügyre vett...”⁴⁷ A köd ellenére a főherceg azért látott: „...útközben egészségügyi katonákkal találkoztunk, akik hordágyakat visznek, ezek véres sátorlapokkal vannak letakarva. Messziről megismerem a szomorú menetet! Hősöket hoznak! Hideg, megdermedt testű hősöket, kik nem érzik már, hogy elhagyják ezt a hegyet...”⁴⁸ A támadásról a következőket írta: „...pedig kifejezetten elrendeltem volt, hogy a VI. hadtest csak kisebb tüntetést hajt végre. Ebből egy nagy győzelmet akartak csinálni anélkül, hogy tüzérséggel eléggé előkészítették volna.”⁴⁹

46 HL II. 331. 1917. augusztus. 347. fol.

47 Sassy: i. m. 125. o.

48 József főherceg: *A világháború amilyenek én láttam*. V. köt., Bp., 1930. MTA, 283. o.

49 Uo.

6. kép. József főherceg kitüntetések ad át a sikertelen rohamtámadás után
(Forráshely: HOM TGy)

PURPRIGER DEZSŐ

Keveset tudunk a civil életéről, a katonai személyi anyaga sem maradt az utókorra.⁵⁰ Halálakor, 1917-ben 30 éves volt, 1887-ben született, valószínűleg Zilahon. Apja, Purpriger János a zilahi első osztályú kincstári postahivatal főnöke, majd posta- és távirtda-felügyelő volt, édesanyja Endorffer Olga öt fiúgyermeket nevelt fel.

Purpriger Dezső 1911-ben a Debreceni M. Kir. Gazdasági Akadémia harmadéves, végzős növendéke volt, ahol – nagy valószínűséggel – gazdatiszti képzést kapott. 1917-ben a Szatmár vármegyei Sárközön lakott. Egyéves önkéntesként kerülhetett a honvédség állományába és a világháború folyamán lett tartalékos tisz, 1916–1917 fordulója körül léptették elő főhadnaggyá. A m. kir. 12. (szatmári) honvéd gyalogezred állományába tartozott eredetileg, onnan vezényelték át a tízesekhez 1916 decemberében, ahol az 1. géppuskás század parancsnoka lett. Tízesként kapta a Katonai Érdemkereszt 3. osztálya hadidíszítményekkel, a német Vaskereszt Másodosztálya kitüntetések, korábban tüntették ki a Nagy- és Kisezüst Vitézségi Éremmel, a Károly-csapatkeresztrel.

50 <https://hungaricana.hu> (Purpriger és Purpringer keresőszavak.)

Térjünk vissza a rohamtámadásra néhány mondat erejéig! Említettük már, hogy Purpriger Dezső azon kevesek közé tartozott, akik elérték az ellenséges drótakadályt, ott harcolva szerzett súlyos sebesülést. Rekonstruálhatjuk-e alaposabban a történeteket? Bár a források köre igen szűk, de talán sikerülhet. A 4. század Kovács Mihály tizedes által vezetett rohamjárőre az orosz drótakadály első vonalát drótvágókkal megbontotta, ezután eljutottak a második vonalig, azonban ott rettenetes puska-, illetve géppuska-tűzbe kerültek, a rohamfolyosó megnyitását nem tudták folytatni.⁵¹ Ezt látva döntött Purpriger főhadnagy úgy, hogy két géppuskájukat a megnyitott orosz drótakadályon lévő nyiladékba viszik, és tűzükkel onnan támogatják, fedezik a rohamjárőrt. A rohamjárőr az orosz állástól legfeljebb 20-25, a géppuskások maximum 35-40 méterre feküdtek és onnan tüzeltek rájuk, komoly veszteségeket okozva azoknak. A minden fedezék nélkül harcoló géppuskás kezelők sorban estek el, sebesültek meg, ezért a századparancsnokuk feküdt az egyik géppuska mögé, aki szintén lövést kapott.⁵² Ekkor fordult a kocka, ettől kezdve már Kovács Mihály tizedes és emberei fedezték a sebesültek elszállítását, a géppuskák megmentését. Kitartottak mindvégig, a járőrparancsnokon kívül még három katona maradt életben a járőrből úgy, hogy nyolc órán keresztül harcoltak, feküdtek az orosz állásoktól 25 méterre. Nagy János tizedest, járőrparancsnokot másnap József főherceg az Arany Vitézségi Éremmel ékesítette fel.⁵³ Azt hiszem, Purpriger Dezső is rászolgált a kitüntetésre, de neki – mint azt már láttuk – más sors jutott.

A 10-es *Honvéd táborigazgató* 1917. augusztus 17-én megjelent száma idézi Sáfrán Géza ezredparancsnok augusztus 9-én kiadott ezredparancsát. Az alezredes az események rövid ismertetése után így méltatta – az akkor még sebesült –, a hadosztály kórházában ápolt századparancsnokot és embereit: „A haláltmegvető bátorságnak, az igazi géppuskás szellemnek oly szép példája áll előttünk, hogy csodálattal nyújtjuk az elismerés pálmáját a halott hősöknek és véres sebesülteknek... Köszönet nekik az egész ezred nevében, tettük él az ezred történetében és oly tisztán, oly dicsőséggel, becsülettel fog élni nevük az utókor előtt, amint becsülettel

51 10-es *Honvéd*, I. évf., 2. sz. 1917. VIII. 17.

52 HL II. 331. 1917. augusztus. 349. fol.

53 10-es *Honvéd*, I. évf., 2. sz. 1917. VIII. 17.

éltek és haltak”.⁵⁴ Az alezredes Purpriger Dezsőnek fájdalmaiban enyhülést, mielőbbi felgyógyulást kívánt.

Ugyanez a lapszám, néhány oldallal később már Purpriger Dezső augusztus 11-én bekövetkezett haláláról és a temetésről számolt be.⁵⁵ Az Úz-völgyi 10-es honvéd temetőben Dömötör György tábori lelkész temette a századparancsnokot, a koporsó fölött a búcsúbeszédet az ezredparancsnok mondta. A temetésről szóló beszámoló így fejeződött be: *„Este nyolc óra volt. Az est ködtől összesűrűsödött, sötétségből nőtt fekete fátyla lassanként ráborult az Úz-völgyi temetőre. A lebocsátott koporsón dübörögtek a hantok. És fentt a Magyaros ormán ebben a pillanatban megszólaltak Purpriger Dezső géppuskái, hogy az ő hangjukon, az ő nyelvükön, az ő beszédükkel vegyenek búcsút az elköltözött hős parancsnoktól.”*

7. kép. Kovács Mihály tizedes (Forráshely: HOM TGy)

54 Uo.

55 Uo.

8. kép. Purpriger Dezső temetése (Forráshely: HOM TGy)

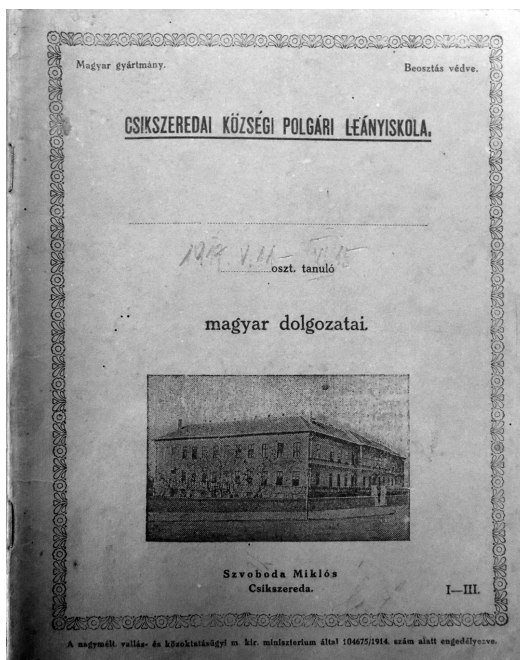
Az *Egri Ujság* is beszámolt Purpriger Dezső hőstettéről, sebesüléséről és haláláról.⁵⁶ Ennek az oka az volt, illetve a hír azért tarthatott a hevesi megyeszékhelyen érdeklődésre számot, mert ott állomásozott a m. kir. 12. (szatmári) honvéd gyalogezred pótzászlóalja. Igazából az írás nekünk semmi újat nem mond, hiszen a már idézett ezredparancsra épül. Néhány nap múlva azonban valami szokatlan dolog történt az újság szerkesztőségében, hiszen Purpriger Dezső utolsó levelét valaki bevitte az újsághoz, amely „Édes kis Katám” megszólítással kezdődött és a menyasszonyának szólt. Az újságíró rendkívül tapintatosan kezelte a levelet, a szerelmes völegény utolsó sorait, inkább a hazájáért rajongó katona gondolatait idézte fel. Az a döbbenetes az egészben, ahogy a főhadnagy megérezte a halál közeledtét, sorait az újságcikk írója így idézte: „Tudod, még az a furcsa gondolatom is támadt, hátha utoljára írom neked ezt a levelet, talán már nem írhatok többé, talán már meghalok... Azért mégis, ha arra gondolok, hogy meghalok, fáj, nagyon fáj valami, mert úgy érzem, szüksége van még rám a hazának, és még többet kíván tőlem...”⁵⁷ Mit gondolt, amikor magán érezte a halál hideg

56 *Egri Ujság*, XXIV. évf. 204. sz. 1917. VIII. 19.

57 Uo. 206. sz. 1917. VIII. 23.

árnyékát? Azt, hogy a hazáért meghalni dicső, férfihoz illő tett, olyan boldogság, melynél nagyobb nincsen. Mit tett, amikor magán érezte a halál hideg árnyékát? Látva a rohamjárőr kilátástalan helyzetét, a géppuskák kezelőinek harcképtelenné válását, századparancsnokként befeküdt a géppuska mögé, meghalni értük, a hazáért.

Özvegy édesanyja gyászjelentése eligazít bennünket arra vonatkozóan, hogy honnan is ez az önfeláldozó hazaszeretet: *„Nemes erőiben dús, ifjú, szép életének minden kincse a hazaszeretet oltárán örök lánggal lobogó áldozat, amelynek szent fénye enyhíti csupán azt a sötét gyászt, amelyet elvesztése felett lelkünk a sírig visel.”*⁵⁸

9. kép. A m. kir. 9. (kassai) honvéd gyalogezred parancskönyve.

A háború okozta papírhány miatt a csikszeredai polgári leányiskola magyar dolgozatok-
ra szánt üres füzetét használták e célra. (Forrás: HL)